

יש סוברים שאעפ"י שהתירו לו לנפח ולילך בשביל מצוה [שהרי מערבים לצורך מצוה], מכל מקום טמא הוא (עפ"י תור"פ; האגודה). ויש חולקים (עפ"י רבנו תם).

וכן מדברי התור"ד נראה שנקט שטור, שכן כתב להלן שאף שהכהן אינו מוזהר על טומאה הבאה לו מנגיעת כלים טמאים, אינו חפץ לילך לשם ולהיטמא. ומשמע שלכך אינו עירוב, מאחר ואין נוח לו להגיע אל העירוב. וא"כ משמע שבבית הפרס שהתירו לערב, משום שלא נטמא – אם לא שנחלק בדוחק בין טומאה דאורייתא לטומאה דרבנן. אכן בר"ן שם (עפ"י דקדוק דברי רש"י) משמע שאינו סובר סברא זו. וכן מוכח מר"פ עצמו שכתב להלן שבחולין בבית הקברות אין לחוש אם מטמא עצמו בנטילתה.

עוד בדיני בית הפרס – ע' ביוס"ד בכורות כט, בסיכומים.

'אהל זרוק' – אהל שאינו קבוע במקום אחד כל הימים. ופירש רבנו יהונתן שמדובר שאין בין הטומאה לתיבה פותח טפח, וסוברים חכמים טומאה רצוצה היא ובוקעת ועולה. ורבי יהודה חולק וסובר אהל זרוק שמו אהל ואין הטומאה בוקעת כיון שיש לו חלל טפח, ואעפ"י שאין בינו ובין הטומאה טפח. ואולם משאר הראשונים שמפרשים שהאהל נע ונישא על ידי אנשים, סתמא דמלתא יש טפח בין הטומאה לאהל, ואין מקור לחידוש הר' יהונתן שאעפ"י שהטומאה רצוצה האהל מפסיק.

*

'כי הוה אזילנא בתריה דרבי יוחנן למיכל פירי דיגנוסר... והוה אכיל להו לכולהון ואמר שבועתא דלא טעים לי זיונא' –

והיה מעשה אשר בתקופת הקיץ, לעת השפע בפירות, ברך היהודי (-) הוא רבי יעקב יצחק מפשיסחא, 'היהודי הקדוש' 'שהחיינו' על פרי חדש ואכל ממנו במידה יתרה שאין בכח אנוש לשאתה. הובהל אליו תלמידו החביב, זה שנודע אחר כך בשם הרבי ר' בונים, שבקי ברפואות היה, למצוא לו מזון ולהקל על מכאוביו. ראה ר' בונים את מצבו כי ברע הוא ויתרעם עליו ויאמר: 'אם אין יכולים – אין אוכלים' ענה היהודי ואמר לו: לא כך, בונים, אדם שהוא נקי מתאות האכילה, עתיד הוא ליתן דין וחשבון על כל פרי שמנע עצמו מלאכול, וכדאית היא מצוה זו למסור את הנפש עליה בעל כל מצוה אחרת! אף זו מצוה של חסד היא, חסד שעושה האדם עם המאכל והמזון...' (מתוך חסידים ואנשי מעשה כרך א' איש יהודי היה).

דף לא

'דמייתי לה אחוריה'. ברש"י ובריטב"א ועוד מפרשים משמע שהגירסא היא 'אחודיה' – על חודו של הכלי, שאין בו רוחב טפח.

והיה אפשר לתרץ בפשוטי כלי עץ שאין ברחבם טפח, אלא להשמיענו בא שאין גוזרים בחודה אטו שלא בחודה (ריטב"א).

הגם שעיקר הנידון בגמרא הוא רק על האפשרות ליטלה ולא על הנטילה בפועל, מ"מ נקטו בדוקא אופן כזה שמחזיקו על חודו כדי להשמיענו אגב גררא שמתר גם בפועל לעשות כן.

'אי הכי מ"ט דרבנן' – והלא אפשר לו להתקרב עד לקבר היחידי ויטול העירוב בפשוטי כלי עץ (רשב"א). ואעפ"י שהקבר מטמא סביבותיו ד' אמות מדברי חכמים – יכול ליכנס בשידה ותיבה, שהרי הטעם הוא משום הרחקה ואין לך הרחקה גדולה מזו (תוס'). ויש אומרים שלצורך העירוב התירו לו להתקרב לקבר, כשם שהתירו לו טומאת בית הפרס (תור"פ).

הרשב"א לא נחית לכל זה, נראה משום שאפשר לו לעמוד בריחוק ד' אמות ולהושיט כלי ארוך ליטול העירוב, ומסתמא אף באופן זה חכמים אסרו, ולכך שאלו מאי טעמא. וכן מפורש בריטב"א. ולפירוש זה אין ראייה מהגמרא שמותר לכהן ליכנס בתוך תיבה בסמוך לקבר. ומרבנו פרץ משמע שלא התירו אלא לצורך עירוב וכד'.

ויש לדון בכלי רכב העובר ליד הקברים, שמא אף להתוס' יש לאסור, כי דוקא כשנכנס בשידה תיבה כדי לא להיטמאות, הרי כל כניסתו מוכחת שנמנע מלהיטמא, משא"כ בנסיעה רגילה בכלי רכב. או שמא מ"מ לא גזרו כשנכנס עם דבר החוצץ. ויש לדון אם הרכב טמא מדרס א"כ אינו חוצץ אילו היה מאהיל, ובמג"א (ר"ס תט) מבואר שלא התירו אלא בכלי המכיל ארבעים סאה ולא בכלי המיטלטל, ולדבריו לכאורה יש לאסור גם בטמא מדרס. ואולם הבאה"ל פקפק על דברי המג"א שהרי טעם ההתר משום הרחקה, מה לי כלי המקבל טומאה אם לאו.

ובתוס' רא"ש כתוב שאין הכהן מוזהר על הרחקת ד' אמות מקבר שאינה אלא מדרבנן. ואולם אין כן דעת שאר פוסקים (ע' יו"ד שעא,ה).

'קסברי אסור לקנות בית באיסורי הנאה'. ומכל מקום הוצרכו לומר בטעם חכמים משום אהל זרוק לאו שמיה אהל [וכן מדויק מלשון המשנה, שרבי יהודה נימק טעמו שיכול לחוץ ולילך – משמע שעל כך חולקים חכמים], כי במשנה מדובר שהניחו בין הקברות ולא בקבר ממש הלכך אין שם איסור הנאה, אבל כאן שנותנו בקבר ממש והוא קונה בו שביתה, הריהו קונה בית באיסורי הנאה (תור"פ).

יצוין שהרמב"ם (עירובין ו, י"ז וכ"ה בשו"ע תט, א) הביא טעם זה על בית הקברות שאסור בהנאה. ומ"מ בכלל 'בין הקברות' ששינוי משמע אף כשמניחו במקום המותר בהנאה כגון בקרקע שבצדי הקבר (עש"ך שסד; משנ"ב תט סק"ב) אלא שכדי להגיע אליו צריך לעבור על הקברות – וע"כ משום אהל זרוק ל"ש אהל.

'... ומר סבר מערבין אפילו לדבר הרשות' הלכך אסור להניח העירוב על הקבר משום איסור הנאה, אפילו כשבא לערב לדבר מצוה, שלא חילקו חכמים וגזרו לאסור בכל אופן – כי כן משמע שעל אותו אופן שמתיר רבי יהודה חכמים אוסרים, והיינו לדבר מצוה (עפ"י רש"ש; טורי אבן ר"ה כח באבני מילואים).

ויש שהוכיחו מכאן שלדעת האומר אין מערבים אלא לדבר מצוה, אם עירב למצוה אין יכול לילך לדבר הרשות על סמך עירוב זה [כפי שצדד בהג"א מדברי רש"י, ודלא כפסק הטוש"ע] – שאם כן ודאי היה לנו לגזור גם לדעה זו שמא ילך לדבר הרשות על סמך העירוב שבבית"ק (ערש"ש; פרי יצחק ח"ב יא). ולכאורה נראה לדחות שלאחר שקנה שביתה לדבר מצוה בהתר, במה שהולך עכשיו לדבר הרשות אינו נחשב כנהנה מבית הקברות, מאחר שכבר הותר בהנחת העירוב ועיקר ההנאה בהנחת העירוב ולא במה שהולך אחר כך (ע"ע בגדר האיסור באבני מילואים כח, ס ובקה"י יא).

ויש מי שפירש טעם אחר; לכאורה יש לשאול הלא כשמערב לדבר מצוה יש לו גם הנאה מלבד המצוה, כגון בהליכה לבית המשתה [ואפילו לבית האבל אפשר שיש לו הנאה בכך שמחזיק לו הלה טובה] ומדוע מותר – אלא הואיל ואין מערבים לדבר הרשות, ולא היה העירוב חל להתיר דבר הרשות, אם כן עיקר חלות העירוב הוא למצוה, וההנאה הנלווית טפילה לה מאחר שכל מציאותה אפשרית רק בגלל המצוה [וכעין הסברא שכתבו התוס' שלכך אסור לשרוף תרומה טמאה ביו"ט הגם שמסיקה תחת תבשילו והריהו שורף לצורך אוכל נפש – מפני שלולא המצוה היה אסור לו ליהנות מהתרומה, ורק בגלל מצות השריפה מותר לו גם להנות, הלכך עיקר המעשה הוא למצוה ולא לאוכל נפש]. לא כן אם מערבים לדבר הרשות,

אין דבר הרשות תלוי במצוה לפיכך אסור משום ההנאה הנוספת (עפ"י אבני נזר שג, ח-ט. וזוה הוכיח שלדבר הרשות לא חל העירוב אפילו בדיעבד).

זומר סבר ניהא ליה דמינטרא דאי איצטריך אכיל ליה. יש לעיין כיון שעבר והניחו – איסורא דעבד עבד ומדוע לא יהא עירובו עירוב, הלא עצם חלות העירוב אינו אסור שהוא מצוה, אלא השמירה אסורה והרי גם אם אינו עירוב נוח לו בשמירתו [ואעפ"י שאילו ידע שאינו עירוב לא היה מניחו שם, מ"מ מאחר שהניחו הרי נהנה בשמירתו על הקבר]. שו"ר בחדושי רעק"א שעמד על כך ולא תירץ, ע"ש.

ואין לומר שמלשון המשנה משמע שמדובר שאחרים מערבים לו, ולכך אינו עירוב, כדי שלא יעבור על איסור בכך שיקנהו, אבל אם הוא עצמו הניח מאכל שלו הוי עירוב – שהרי ברמב"ם (ו, יז) משמע שגם הוא עצמו שהניח עירובו שם אינו עירוב.

וי"ל כל שמעשה העירוב באיסור נעשה, אמרו חכמים שאינו עירוב – כדי שלא יבוא לעשות כן לכתחילה. וכן משמע לכאורה ממה שכתבו הראשונים (עבוה"ק בית נתיבות ה; אהל מועד הל' עירובין ז) בסוגיא דלהלן לח: שהמערב מיו"ט לשבת אינו עירוב, הגם שאיסורו רק משום הכנה או קניית בית ביו"ט. אך יש לדחות הראיה ששונה שם כיון שאמרו שאינו עירוב, שוב אין כאן הכנה וקניית בית. ומ"מ גם כאן י"ל שפעמים רוצה בקיומו רק בגלל שהעירוב קונה ויצטרך אליו בשבת, אבל אם אינו קונה יישאר בביתו ולא יצטרך לו לאכלו [וכן יש לדקדק מלשון כמה ראשונים, שלכך רוצה בשמירתו מפני שיצטרך לו לשבת זו הואיל וקנה שם שבתה].

עוד יתכן לפרש שלדעת חכמים, העירוב מעיקרו צריך להיות באופן שנוח לו בשמירתו, שרק אז דעתו ודירתו שם, הלכך חלות העירוב גופא תלויה בכך שהוא ראוי לשומרו שם ונוח לו בכך [עכ"פ בין השמשות], וכיון שאסורה לו ניהותא זו, אין זו דירה הראויה.

ובזה יתכן ליישב דברי הריטב"א שלחכמים החולקים על סומכוס מערבים בבית הקברות מפני שראוי לישראל. וצ"ע הלא מ"מ נהנה בשמירתו שם. ולפי הנ"ל יש לומר כיון שלחכמים די בכך שראוי לאחרים א"כ אין צריך מדיני העירוב שיהא ראוי לו לשמירה, שהרי כלל א"צ שיהא ראוי לו לאכילה, הלכך אעפ"י שעשה איסור בכך ששומר שם – עירובו עירוב, שאין זה תנאי במהות העירוב שיהא שמור לו.

דמאי הא לא חזי ליה? – מיגו דאי בעי מפקר להו לנכסיה והוי עני וחזו ליה השתא נמי חזי ליה. מכאן ומעוד מקומות הקשו אחרונים (שער המלך לולב ח, ב ועוד) על דעת האוסרים להפקיר בשבת (רמב"ן ריש פסחים [ושם מוכח שאפילו כשאין כוונתו שאחרים יזכו בו אסור, ואף לדבר מצוה]; פרי חדש ועוד). יש מי שתירץ, הואיל ואין מערבים אלא לדבר מצוה כגון בית המשתה ובית האבל שהן מצוות דאורייתא [ואהבת לרעך כמוך] שכבר חלו, לפיכך נדחה איסור דרבנן של משא ומתן וקנין בשבת לצורך מצוה דאורייתא, באופן זה שההפקר אינו נצרך לגופו אלא כדי להוציא ממנו נכסיו שייחשב 'עני' (ע' אבני נזר יו"ד שסו, יא ואילך).

ופלפל שם לחלק בין אם כבר חלה המצוה או לא חלה – כמצות 'תשביתו' בשבת ערב הפסח. וצ"ע וכי לא התירו לו עירוב בכגון זה, כגון לילך להסיר מצו. ועוד הלא כתבו הפוסקים (סמ"ג ועוד. ע' או"ח תטו) שאף למצוה שאינו מחויב בה התירו כגון להשתתף בברית מילה, וכן הרוצה לטייל בפרדס בשבת שיש בו שמחה.

ולכאורה יש לתרץ שמ"מ מותר לו להפקיר בין השמשות, שאעפ"י שלסומכוס קא איירינן כמוש"כ התוס', והוא הלא אסור שבות בין השמשות, כאן שאינו צריך לגופו של הפקר אלא לסלק הנכסים ממנו כנ"ל, הרי זה כתרי דרבנן באיסור של דיבור. גם יתכן שהפקר כל נכסיו לאו דוקא, אלא די אם נותן כל מאכלים שבידו לאחרים והריהו כאכסניא שאין לו לאכול משלו.

עוד יש לחדש שאעפ"י שבפועל אסור לו להפקיר, נחשב הדבר ראוי הואיל ואינו אסור בעצם, ויש להוכיח כסברא זו מדברי הראב"ד המובא בראשונים להלן (ע' מש"כ להלן לב: לג. לו. וכסברא זו כתב בחדושים ובאורים, וע"ע ביוסף דעת שבת קלא:).

‘ע"ב) אכסניא'. יש מפרשים [דלא כפרש"י ועוד] כפשוטו: אכסניא, והקלו בדבר כדי להרגיל במצות אכסניא (פירוש הרמב"ם למשנה דמאי ג,א; רבי ישמעאל בן חכמון).

‘ומה ראית'. מפשט דברי רש"י משמע שהקושיא היא לומר להפך; הקדימו בשבליים חייב בתרומה גדולה והקדימו בכרי פטור (וכן פירש הריטב"א, ע"ש). ויש ליתן טעמים בדבר; הקדימו בשיבולים מסתבר לחייב את הלוי מפני שהיה לו לידע שלא הופרשה תרומה גדולה, שאין הדרך להפרישה בשבליים, משא"כ בכרי, היה הלוי סבור שכבר הורמה התרומה (עפ"י תוס' הרא"ש בשם רבנו מאיר). ועוד, בהקדימו בכרי כבר חל חיוב הרמת תרומה על בעל הבית, הלכך י"ל שפטרה תורה כשבא המעשר ליד הלוי, שכלפיו אינו טבול אלא לתרומת מעשר. משא"כ כשהקדימו בשיבולים שלא נתמרח אצל בעל הבית אלא ביד הלוי, יש מקום לומר שחל על הלוי חיוב תרומה גדולה במירווחו. ומתוך שסברא יותר לחייב את זה שכבר נעשה דגן מקודם, שלא פקע חיובו (עפ"י שפת אמת).

‘אבל לא בטבל. פשיטא?' אעפ"י שראוי לתקנו בכניסת היום לדברי רבי (לד) שכל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות – אך הואיל ועתה אינו ראוי כלל, לא לו ולא לאחרים, אין מועיל מה שראוי לתקנו (עתוס' וש"ד לעיל ל: רשב"א).

לא הבנתי דברי הרשב"א כאן שכתב סברא זו רק לחכמים אבל לסומכוס משמע שמועיל מה שראוי לתקנו אף בדבר שאינו ראוי כלל, ויוצא סומכוס וחכמים נחלקו בסברות הפוכות, שלחכמים מועיל מה שמוותר לאחרים ואין מועיל מה שראוי לעצמו ע"י פעולה, ולסומכוס להפך. והוצרך לכך משום הסוגיא דלעיל, ממה שהוצרכו לומר שסובר סומכוס אסור לתקן הטבל בין השמשות. וצ"ע מה היה ההכרח בגמ' שבגללו הוצרכו להעמיד כן, ומדוע לעשות מחלוקת נוספת בין סומכוס וחכמים. גם קשה מהקדש שהכל מודים שאין מערבים בו והרי יכול לישאל עליו. והרי הרשב"א עצמו הוכיח משם שאין אומרים 'הואיל' בכגון זה, ומפורש שם שגם סומכוס מודה בדבר. וצ"ע.

אמנם כבר ביאר הרשב"א ובתור"פ שם שלא אמרו לעיל אלא גבי תרומה שעכשיו היא ראיה לכהן, והנידון רק שאם יישאל על התרומה ותחזור לטיבלה, יהא אז ראוי לתקנה לרבי, בזה אומרים 'הואיל' מפני שעכשיו הדבר ראוי, אבל בדבר שהוא אסור עכשיו, אין מועיל מה שראוי לתקנו (ובשפ"א שם תמה כמעט הדבר. וע' אבני נזר או"ח של, יז שכתב חילוק זה מדנפשיה ולמד מכאן לכיו"ב. וע"ע שו"ת פרי יצחק ח"ב יט).

וכן יש לומר בהקדש ובמעשר שני שלא נפדו – והלא ראוי לחללם? אלא שכיון שעכשיו אינם ראויים לא לו ולא לאחרים, אין מערבים בהם. ועוד יש לומר שאסור לחללם בין השמשות (תורי"ד).

‘בטבל טבול מדרבנן'. ע' במובא לעיל ל: אודות שאלת הראשונים הלא ראוי ליתנו לקטנים לאכילה.

‘השולח עירובו... ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב'. טעם הדבר פירש רבנו יהונתן (והובא בפוסקים או"ח תט, ח), שכל החשוד על הדבר לא מעיד עליו (ע' בכורות ל), כי שמא שקר הוא מעיד כשאומר שהביאו לשם. ואפילו ימצא שם העירוב, שמא לא הניחו שם על מנת כן. ויש שכתבו שאין הטעם משום חוסר נאמנות אלא משום שאינו בר עירוב אין בכחו לעשותו (ע' בהגר"א שפה סק"ב ובאריכות בחדושי הנצי"ב כאן).

‘כאן בעירובי תחומין כאן בעירובי חצרות'. רש"י מפרש שבעירובי חצרות די במעשה שיתוף בעלמא וממילא הם מעורבים ואין צריך קנין, משא"כ בעירובי תחומין צריך לקנות שביתה וקטן אינו בר קנין.

והתוס' פירשו שהחילוק הוא בענין נאמנות הקטן, שהקלו חכמים להאמינם בעירובי חצרות שאין להן עיקר מהתורה ולא בעירובי תחומין הנסמכים על הכתוב.

לפירושם [וכן לפירוש הרשב"א דלהלן] נראה שרק בקטן מועיל בעירובי חצרות ולא בשוטה, שודאי אין להאמינו שעשה את מה שאמרו לו. ולכן נקט רב הונא קטן. [גם ברא"ש נקט קטן בלבד]. ואולם הר"ף כתב חרש שוטה וקטן, ונראה מזה שפירש כרש"י. וכן מבואר בכמה וכמה ראשונים; פירוש רבנו חננאל ב"ש על הר"ף, הר"ד בפסקיו, תור"פ מאירי ורבנו ירוחם. וכ"מ במג"א (תט סקט"ו) שנקט להלכה. וכן נקט בגאון יעקב ובמשנ"ב תט סקמ"א. וע' גם בשפ"א שהקשה כמה קושיות על פירוש התוס'. והרשב"א פרש: בעירובי חצרות ישנה 'דעת אחרת מקנה', היינו בני החצר המקנים את רשותם – לכך מועיל קנין הקטן. משא"כ עירובי תחומין שאין שם דעת אחרת המקנה, אין מועיל קנין הקטן. מפירושו מבואר שצריך לתורת 'קנין' בין בע"ח בין בע"ת. ומתוס' משמע שבשניהם אין צריך. וברש"י מבואר שבע"ת צריך ובע"ח אין צריך. [ואף כשצריך 'קנין' פירשו אחרונים שאינו קנין ממש אלא שם המושאל הוא לומר שצריך פעולת חלות 'קנין שביטה'].

'או ביד מי שאינו מודה בעירוב. מאן? – אמר רב חסדא: כותאי' שהרי נכרי אין צריך להשיענו, שאינו בר שליחות הוא, אלא אפילו כותים המודים בתורה אלא שאינם מודים בעירוב שהוא מדברי חכמים, אינו עירוב (ריעב"ק).

ודלמא לא ממטי ליה? כדאמר רב חסדא בעומד ורואהו... וליחוש דילמא לא שקיל מיניה... חזקה שליח עושה שליחותו'. משמע שאין צריך לראות שנתן לו אלא שהגיע אליו [ובתורי"ד כתב: שיגיע לביתו], ודי בזה להניח שעשה המקבל את שליחותו וקיבל ממנו. וכן מבואר בדברי הראשונים. [וצריך עיון על לשון הטור ושלחן ערוך (תט, ח) 'וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו'] [עפ"י באור הלכה תט, ח. וע' גם בחו"ב שהביא כן מהא"ז].

נראה כוונת הטור שראהו עם העירוב ומוכן ליתנו לו, כי אין די שיראה שהגיע בגופו שהרי יתכן שאבד העירוב בדרך, וגם שמה הגיע אליו ולא רצה ליתנו לו, אך אם ראה שהגיע ומוזמן ליתנו לו או שביד המקבל ליטול ממנו – די. הכלל, כל שהדבר מסור ביד המקבל – סומכים שעשה שליחותו, וכל שהוא תלוי בדעת הקטן אין סומכים.

דף לב

זרב נחמן, התם כדרב שמעיה דאמר רב שמעיה חזקה אין ב"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר'. ואין להקשות מכאן לרב ששת כמו שהקשו לעיל מכך שאמרו הטעם לפי שאין ב"ד מתעצלים – כי שם ברייתא היא אבל רב שמעיה אמורא הוא ויתכן שרב ששת אינו סובר כמותו (עפ"י רשב"א וריטב"א).

זוטבלת ואוכלת בקדשים לערב... חזקה אין ב"ד של כהנים עומדים משם עד שיכלו כל מעות שבשופר'. אם נקוט שאכילת הקדשים מעכבת הכפרה [ואין די בשנראה לאכילה], צריך לומר שבכלל עבודתם אכילת כזית מכל חטאת [שמסתבר שאין צריך אכילת כולה אלא די בכזית] כדי שיתכפרו בעליהם לאכול בקדשים לערב (עפ"י חזו"א קבד לוף פט:).